

## LIBER III.

IN QUO QUERITUR UNDE ILLE MOTUS EXISTAT QUO VOLUNTAS AB INCOMMUTABILI BONO DEFLECTIT; AN SECUM INVICEM PUGNENT DEI PRÆSCIENTIA DE HOMINUM PECCATIS, ET HOMINUM IPSORUM IN PECCANDO LIBERTAS. MOX OSTENDITUR NEQUAquam ID CREATORI DEPUTANDUM QUOD IN CREATURA ITA FIERI NECESSE EST, UT VOLUNTATE PECCANTIUM FIAT; ET PRORSUS DE CREATURÆ, QUÆ PECCATO OBNOXIA SIT, PRODUCTIONE AC SUPPLICIO LAUDANDUM ESSE DEUM. HINC AD ORIGINIS VITIA PERDUCTA DISPUTATIONE DECLARATUR QUEMADMODUM EA HAUD INJUSTE IN ADÆ POSTEROS DEMANENT; UTQUE PROPTER HÆC IPSA IMMERITO PECCANTES EXCUSATIONEM OBTENDANT: DEINCEPS VERO DIFFICULTATES NONNULLE HUC PERTINENTES ENODANTUR.

I. QUONIAM satis mihi manifestum est, inter bona, et ea quidem non minima, numerandam esse liberam voluntatem, ex quo etiam fateri cogimur eam divinitus datam esse, darique oportuisse: jam si opportunum existimas, cupio per te cognoscere, unde ille motus existat, quo ipsa voluntas avertitur a communi atque incommutabili bono, et ad propria vel aliena vel infima, atque omnia commutabilia convertitur bona. A. Quid enim opus est hoc scire? E. Quia si ita data est, ut naturalem habeat istum motum, jam necessitate ad hæc convertitur; neque ulla culpa deprehendi potest, ubi natura necessitasque dominatur. A. Placet-ne tibi iste motus, an displicet? E. Displicet. A. Reprehendis ergo eum. E. Utique reprehendo. A. Reprehendis igitur animi motum inculpabilem. E. Inculpabilem animi motum non reprehendo;

sed nescio an ulla culpa sit relicto incommutabili bono ad commutabilia converti. A. Reprehendis ergo quod nescis. E. Noli verbo premere: ita enim dixi: Nescio an ulla culpa sit, ut intelligi voluerim sine dubio culpam esse. Nam hoc verbo quod dixi: Nescio, satis profecto irrisi dubitationem de re manifesta. A. Vide quid sit certissima veritas, quæ te coëgit tam cito oblivisci, quod paulo ante dixisti. Si enim natura vel necessitate iste motus existit, culpabilis esse nullo pacto potest: tu vero esse culpabilem ita firmissime tenes, ut dubitationem de hac re tam certa etiam irridendam putaveris. Cur ergo tibi vel affirmandum, vel certe cum aliqua dubitatione dicendum visum est, quod perspicue falsum esse ipse convincis? Dixisti enim: Si ita data est voluntas libera, ut naturalem habeat istum motum, jam necessitate ad hæc convertitur, neque ulla culpa deprehendi potest, ubi natura necessitasque dominatur. Nullo modo autem dubitare debuisti, non esse ita datum, quando istum motum culpabilem esse non dubitas. E. Ego ipsum motum culpabilem dixi, et ideo mihi displicere, et reprehendendum esse dubitare non possum: animam vero quæ isto motu ab incommutabili bono ad commutabilia detrahitur, nego esse culpandam, si ejus natura talis est, ut eo necessario moveatur.

II. A. Cujus est iste motus, quem profecto culpandum esse concedis? E. In animo eum video, sed cujus sit nescio. A. Numquid negas eo motu animum moveri? E. Non nego. A. Negas ergo motum quo movetur lapis, motum esse lapidis? Neque enim illum dico motum quo eum nos movemus, vel aliqua vi aliena movetur, veluti cum in cœlum jacitur, sed eum quo ad terram nutu suo vergit et cadit. E. Non equidem nego motum quo ita ut dicis inclinatur, et ima petit, motum esse lapidis, sed natura-

lem. Si autem hoc modo etiam illum motum habet anima, profecto etiam ipse naturalis est; nec ex eo quod naturaliter movetur, recte vituperari potest: quia etiamsi ad perniciem movetur, naturæ tamen suæ necessitate compellitur. Porro quia istum motum non dubitamus esse culpabilem, omni modo negandum est esse naturalem: et ideo non est similis illi motui, quo naturaliter movetur lapis. A. Egimus-ne aliquid superioribus duabus disputationibus? E. Egimus sane. A. Credo ergo meminisse te in prima disputatione satis esse compertum<sup>1</sup>, nulla re fieri mentem servam libidinis, nisi propria voluntate: nam neque a superiore, neque ab æquali eam posse ad hoc dedecus cogi, quia injustum est; neque ab inferiore, quia non potest. Restat igitur ut ejus sit proprius iste motus, quo fruendi voluntatem ad creaturam a Creatore convertit: qui motus si culpæ deputatur (unde qui dubitat, irrisione dignus tibi visus est) non est utique naturalis, sed voluntarius; in eoque similis est illi motui quo deorsum versus lapis fertur, quod sicut iste proprius est lapidis, sic ille animi: verumtamen in eo dissimilis, quod in potestate non habet lapis cohibere motum quo fertur inferius, animus vero dum non vult, non ita movetur, ut superioribus desertis inferiora deligat: et ideo lapidi naturalis est ille motus, animo vero iste voluntarius. Hinc est quod lapidem si quid dicat peccare, quod pondere suo tendit in infima, non dicam ipso lapide stolidior; sed profecto demens judicatur: animum vero peccati arguimus, cum eum convincimus superioribus desertis ad fruendum inferiora præponere<sup>2</sup>. Propterea quid opus est quærere unde iste motus existat, quo voluntas avertitur ab incommutabili bono ad commutabile bonum, cum eum non nisi animi, et voluntarium, et ob hoc cul-

<sup>1</sup> Vide supra, lib. 1. — <sup>2</sup> 1 Retract. cap. 14, n. 3.

pabilem esse fateamur; omnisque de hac re disciplina utilis ad id valeat, ut eo motu improbato atque cohibito, voluntatem nostram ad fruendum sempiterno bono, a lapsu temporalium convertamus.

III. E. Video, et quodam modo tango, et teneo vera esse quæ dicis: non enim quidquam tam firme atque intime sentio, quam me habere voluntatem, eaque me moveri ad aliquid fruendum: quid autem meum dicam prorsus non invenio, si voluntas qua volo et nolo non est mea: quapropter cui tribuendum est, si quid per illam male facio, nisi mihi? Cum enim bonus Deus me fecerit, nec bene aliquid faciam nisi per voluntatem, ad hoc potius datam esse a bono Deo, satis apparet. Motus autem quo huc aut illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius atque in nostra positus potestate, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis: neque omnino monendus esset, ut istis neglectis æterna vellet adipisci, atque ut male nollet vivere, vellet autem bene. Hoc autem monendum non esse hominem quisquis existimat, de hominum numero exterminandus est.

IV. Quæ cum ita sint, ineffabiliter me movet, quomodo fieri possit, ut et Deus præscius sit omnium futurorum, et nos nulla necessitate peccemus. Quisquis enim dixerit aliter evenire posse aliquid quam Deus ante præscivit, præscientiam Dei destruere insanissima impietate molitur. Quapropter si præscivit Deus peccaturum esse primum hominem, quod necesse est concedat mihi, quisquis mecum omnium futurorum præscium fatetur Deum; si ergo ita est, non dico non eum faceret, bonum enim fecit, nec obesse quidquam Deo posset peccatum ejus, quem bonum ipse fecit: imo in quo faciendo bonitatem suam

ostenderat, ostendit etiam in puniendo justitiam, et in liberando misericordiam. Non itaque dico, non eum faceret: sed hoc dico, quoniam peccaturum esse præsciebat Deus. Quomodo est igitur voluntas libera, ubi tam inevitabilis apparet necessitas.

V. A. Pulsasti vehementer: misericordia Dei adsit, aperiaturque pulsantibus. Verumtamen maximam partem hominum ista quæstione torqueri non ob aliud crediderim, nisi quia non pie quærunt, velociusque sunt ad excusationem quam ad confessionem peccatorum suorum. Alii enim nullam divinam providentiam præesse rebus humanis libenter opinantur, dumque fortuitis committunt casibus et animos et corpora sua, tradunt se ferendos et dilaniandos libidinibus, divina judicia negantes, humana fallentes, eos a quibus accusantur, fortunæ patrocinio propulsare se putant; quam tamen cæcam effingere ac pingere consueverunt, ut aut meliores ea sint a qua se regi arbitrantur, aut se quoque cum eadem cæcitate et sentire ista fateantur et dicere. Nec enim talibus absurde etiam conceditur casibus eos agere omnia, quando agendo cadunt. Sed adversus hanc opinionem plenam stultissimi ac dementissimi erroris, satis, ut arbitror, secunda nostra sermocinatione dissertum est. Alii vero quanquam negare non audeant præsidere humanæ vitæ providentiam Dei, malunt tamen eam vel infirmam, vel injustam, vel malam nefario errore credere, quam sua peccata pietate supplici confiteri. Qui omnes si persuaderi sibi paterentur, ut cum de optimo et justissimo et potentissimo cogitant, bonitatem et justitiam et potentiam Dei longe majorem superioremque esse crederent, quam quidquid cogitatione concipiunt; considerantesque semetipsos, gratias Deo se debere intelligerent,

etiamsi aliquid inferius eos voluisset esse quam sunt, omnibusque ossibus et medullis conscientiæ suæ clamarent: « Ego dixi, Domine misereri mei, cura animam meam, quia peccavi tibi<sup>1</sup>: » ita certis itineribus divinæ misericordiæ in sapientiam ducerentur, ut neque inventis rebus inflati, neque non inventis turbulenti, et cognoscendo instructiores fierent ad videndum, et ad quærendum ignorando mitiores. Tibi vero cui jam hoc persuasum esse non dubito, vide quam facile de tam magna quæstione respondeam, cum mihi prior interroganti pauca responderis.

VI. Certe enim hoc te movet, et hoc miraris, quomodo non sint contraria et repugnantia, ut et Deus præscius sit omnium futurorum, et nos non necessitate, sed voluntate peccemus. Si enim præscius est Deus, inquis, peccaturum esse hominem, necesse est ut peccet; si autem necesse est, non ergo est in peccando voluntatis arbitrium, sed potius inevitabilis et fixa necessitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur times, ut aut Deus futurorum omnium præscius impie negetur, aut si hoc negare non possumus, fateamur non voluntate, sed necessitate peccari: an aliquid aliud te movet? E. Nihil interim aliud. A. Res ergo universas quarum Deus est præscius, non voluntate sed necessitate fieri putas. E. Omnino ita puto. A. Expergiscere tandem, teque ipsum paululum intuere, et dic mihi, si potes, qualem sis habiturus eras voluntatem, utrum peccandi, an recte faciendi? E. Nescio. A. Quid, Deum itidem nescire hoc putas? E. Nullo modo id putaverim. A. Si ergo voluntatem tuam crastinam novit, et omnium hominum, sive qui sunt, sive qui futuri sunt, futuras prævidet voluntates, multo magis prævidet quid de justis impiisque facturus sit. E.

<sup>1</sup> Psal. xl, 5.

Prorsus si meorum operum præscium Deum dico, multo fidentius eum dixerim præscire opera sua, et quid sit facturus certissime prævidere. A. Nonne igitur caves, ne tibi dicatur, etiam ipsum quæcumque facturus est, non voluntate sed necessitate facturum, si omnia quorum Deus præscius est, necessitate fiunt, non voluntate? E. Ego cum dicerem necessitate universa fieri, quæ Deus futura præscivit, ea sola intuebar, quæ in creatura ejus fiunt, non autem quæ in ipso: non enim ea fiunt, sed sunt sempiterna. A. Nihil ergo in sua creatura operatur Deus. E. Jam semel statuit quemadmodum feratur ordo ejus universitatis quam condidit; neque enim aliquid nova voluntate administrat. A. Numquid neminem beatum facit? E. Facit vero. A. Tunc utique facit, quando ille fit. E. Ita est. A. Si igitur, verbi gratia, post annum beatus futurus es, post annum te beatum facturus est. E. Etiam. A. Jam ergo præscit hodie, quod post annum facturus est. E. Semper hoc præscivit: nunc quoque hoc eum præscire consentio, si est ita futurum.

VII. A. Dic quæso, num tu creatura ejus non es, aut tua beatitudo non in te fiet? E. Imo et creatura ejus sum, et in me fiet quod beatus ero. A. Non ergo voluntate sed necessitate in te fiet beatitudo tua Deo faciente. E. Voluntas illius mihi est necessitas. A. Tu itaque invitus beatus eris. E. Mihi si esset potestas ut essem beatus, jam profecto essem: volo enim etiam nunc, et non sum, quia non ego, sed ille me beatum facit. A. Optime de te veritas clamat. Non enim posses aliud sentire esse in potestate nostra<sup>1</sup>, nisi quod cum volumus facimus. Quapropter nihil tam in nostra potestate, quam ipsa voluntas est. Ea enim prorsus nullo intervallo, mox ut volumus præsto est. Et ideo recte possumus dicere, non voluntate senes-

<sup>1</sup> Retract. cap. ix, n. 3.

cimus, sed necessitate; aut non voluntate morimur, sed necessitate; et si quid aliud hujusmodi: non voluntate autem volumus, quis vel delirus audeat dicere? Quamobrem quamvis præsciat Deus nostras voluntates futuras: non ex eo tamen conficitur, ut non voluntate aliquid velimus. Nam et de beatitudine quod dixisti, non abs te ipso beatum fieri, ita dixisti, quasi hoc ego negaverim: sed dico, cum futurus es beatus, non te invitum, sed volentem futurum. Cum igitur præscius Deus sit futuræ beatitudinis tuæ, nec aliter aliquid fieri possit quam ille præscivit, alioquin nulla præscientia est, non tamen ex eo cogimur sentire, quod absurdissimum est et longe a veritate seclusum, non te volentem beatum futurum. Sicut autem voluntatem beatitudinis, cum esse cœperis beatus, non tibi aufert præscientia Dei, quæ hodieque de tua futura beatitudine certa est: sic etiam voluntas culpabilis, si qua in te futura est, non propterea voluntas non erit, quoniam Deus eam futuram esse præscivit.

VIII. Attende enim, quæso, quanta cæcitate dicatur: Si præscivit Deus futuram voluntatem meam, quoniam nihil aliter potest fieri quam præscivit, necesse est ut velim quod ille præscivit: si autem necesse est, non jam voluntate, sed necessitate id me velle fatendum est. O stultitiam singularem! Quomodo ergo non potest aliud fieri quam præscivit Deus, si voluntas non erit, quam voluntatem futuram ille præsciverit? Omitto illud æque monstruosum, quod paulo ante dixi eundem hominem dicere: Necesse est ut ita velim, qui necessitate supposita auferre nititur voluntatem. Si enim necesse est ut velit, unde volet cum voluntas non erit? Quod si non hoc modo dixerit, sed dixerit se, quia necesse est ut velit, ipsam voluntatem in potestate non habere occurreret ex

eo quod ipse dixisti, cum quærerem utrum invitus beatus futurus sis : respondisti enim quod jam esses beatus, si potestas esset in te ; velle enim te, sed nondum posse dixisti. Ubi ego subjeci de te clamasse veritatem : non enim negare possumus habere nos potestatem, nisi dum nobis non adest quod volumus : dum autem volumus, si voluntas ipsa deest nobis, non utique volumus. Quod si fieri non potest, ut dum volumus non velimus, adest utique voluntas volentibus : nec aliud quidquam est in potestate, nisi quod volentibus adest. Voluntas igitur nostra nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus. Ita fit ut et Deum non negemus esse præscium omnium futurorum, et nos tamen velimus quod volumus. Cum enim sit præscius voluntatis nostræ, cujus est præscius ipsa erit. Voluntas ergo erit, quia voluntatis est præscius. Nec voluntas esse poterit, si in potestate non erit. Ergo et potestatis est præscius. Non igitur per ejus præscientiam mihi potestas adimitur, quæ propterea mihi certior aderit, quia ille cujus præscientia non fallitur, affuturam mihi esse præscivit. E. Ecce jam non nego ita necesse esse fieri quæcumque præscivit Deus, et ita eum peccata nostra præscire, ut maneat tamen nobis voluntas libera, atque in nostra posita potestate.

IX. A. Quid ergo te movet ? An forte oblitus quid prima nostra disputatio peregerit ; negabis nullo cogente, aut superiore, aut inferiore, aut æquali, sed ea nos voluntate peccare ? E. Nihil horum prorsus audeo negare : sed tamen fateor, nondum video quomodo sibi non adversentur hæc duo, præscientia Dei de peccatis nostris, et nostrum in peccando liberum arbitrium. Nam et justum Deum necesse est fateamur, et præscium. Sed scire vel-

lem, qua justitia puniat peccata, quæ necesse est fieri : aut quomodo non sit necesse fieri, quæ futura esse præscivit : aut quomodo non creatori deputandum est, quidquid in ejus creatura fieri necesse est.

X. A. Unde tibi videtur adversum esse liberum arbitrium nostrum præscientiæ Dei ; quia præscientia est, an quia Dei præscientia est ? E. Quia Dei potius. A. Quid ergo si tu præscires peccaturum esse aliquem, non esset necesse ut peccaret ? E. Imo necesse esset ut peccaret : non enim aliter esset præscientia mea, nisi certa præscirem. A. Non igitur quia Dei præscientia est, necesse est fieri quæ præscierit, sed tantummodo quia præscientia est ; quæ si non certa prænoscit, utique nulla est. E. Consentio : sed quorsum ista ? A. Quia nisi fallor, non continuo tu peccare cogeres, quem peccaturum esse præscires ; neque ipsa præscientia tua peccare eum cogeret, quamvis sine dubio peccaturus esset : non enim aliter futurum id esse præscires. Sicut itaque non sibi adversantur hæc duo, ut tu præscientia tua noveris, quod alius sua voluntate facturus est : ita Deus neminem ad peccandum cogens, prævidet tamen eos qui propria voluntate peccabunt.

XI. Cur ergo non vindicet justus, quæ fieri non cogit præscius ? Sicut enim tu memoria tua non cogis facta esse quæ præterierunt : sic Deus præscientia sua non cogit facienda, quæ futura sunt. Et sicut tu quædam quæ fecisti meministi, nec tamen quæ meministi omnia fecisti : ita Deus omnia quorum ipse auctor est præscit, nec tamen omnium quæ præscit ipse auctor est. Quorum autem non est malus auctor, justus est ultor. Hinc ergo jam intellige, qua justitia Deus peccata puniat, quia quæ novit futura non facit : nam si propterea non debet retribuere supplicium peccantibus, quia prævidet peccaturos : nec

recte facientibus debet præmia retribuere, quia et recte facturos nihilominus prævidet. Imovero fateamur, et ad præscientiam ejus pertinere, ne quid eum lateat futurorum, et ad justitiam, ut peccatum, quia voluntate committitur, ita iudicio ejus impune non fiat, sicut præscientia non cogitur fieri.

XII. Jam illud quod tertio loco posuisti, quomodo non creatori deputandum sit, quidquid in ejus creatura fieri necesse est, regula illa pietatis facile commonebit, quam meminisse nos convenit, gratiarum actionem nos debere Creatori nostro. Cujus profecto largissima bonitas justissime laudaretur; etiamsi aliquo inferiore creaturæ gradu nos condidisset. Quamvis enim anima nostra peccatis tabefacta sit, sublimior est tamen et melior, quam si in hanc lucem visibilem verteretur. Et vides profecto de hujus lucis eminentia, quantum laudent animæ Deum etiam corporis sensibus deditæ. Quapropter non te ista jam moveat, quod vituperantur animæ peccatrices, ut dicas in corde tuo, melius fuisse, si non essent. In sui enim comparatione vituperantur, dum cogitatur quales essent, si peccare nolissent. Institutor tamen earum Deus præclarissime pro humana facultate laudandus est, non solum quoniam peccantes eas juste ordinat, sed etiam quia tales instituit, ut etiam peccatis sordidatæ, nullo modo lucis corporalis dignitate superentur, de qua tamen jure laudatur.

XIII. Illud quoque moneo caveas, ne forte non dicas quidem melius fuisse ut non essent, sed dicas aliter fieri eas debuisse. Quidquid enim tibi vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum tanquam bonorum omnium conditorem. Non est autem vera ratio, sed invida infirmitas, cum aliquid melius faciendum fuisse cogitaveris, jam nihil aliud inferius velle fieri, tanquam si perspecto

cœlo nolles terram factam esse; inique omnino. Recte enim reprehenderes, si prætermisso cœlo terram factam videres, quoniam diceres ita eam fieri debuisse, sicuti posses cogitare cœlum. Cum ergo etiam illud ad cujus speciem volebas terram perducere, factum esse perspiceres, non autem hoc terram, sed cœlum vocari; credo quod re meliore non fraudatus, ut inferior quoque aliqua fieret et terra esset: nequaquam invidere deberes. In qua terra rursus secundum partes ejus tanta est varietas, ut nihil quod ad terræ pertinet speciem cogitanti occurrat, quod non in tota ejus mole Deus omnium conditor fecerit. Namque a terra feracissima et amœnissima usque ad salissimam et infœcundissimam, ita gradatim per medias pervenitur, ut nullam reprehendere audeas, nisi in comparatione melioris; atque ita per omnes gradus laudis ascendas, ut quod summum genus terræ inveneris, solum tamen esse nolis. Jamvero inter totam terram et cœlum quanta distantia est? Interponuntur enim humida flabilisque natura. Atque ex his quatuor elementis aliæ innumerabiles nobis, numeratæ autem Deo rerum species formæque variantur. Potest ergo esse aliquid in rerum natura, quod tua ratione non cogitas. Non esse autem, quod vera ratione cogitas, non potest. Neque enim tu potes aliquid melius in creatura cogitare, quod creaturæ artificem fugerit. Humana quippe anima naturaliter divinis ex quibus pendet connexa rationibus, cum dicit: Melius hoc fieret quam illud, si verum dicit, et videt quod dicit, in illis quibus connexa est rationibus videt. Credat ergo Deum fecisse, quod vera ratione ab eo faciendum fuisse cognovit, etiam si hoc in rebus factis non videt. Quia etiam si cœlum oculis videre non posset, et tamen ratione vera tale aliquid faciendum fuisse colligeret, credere debuit factum esse, quamvis id oculis non videret. Non

enim cogitatione videret fuisse faciendum, nisi in iis rationibus quibus facta sunt omnia. Quod autem ibi non est, tam nemo potest veraci cogitatione videre, quam non est verum.

XIV. In eo plerique homines errant, quia meliora cum mente conspexerint, non in sedibus congruis ea oculis quærunt. Velut si quisquam perfectam rotunditatem ratione comprehendens, stomachetur quod talem in nuce non invenit, si nullum unquam corpus rotundum præter hujuscemodi poma conspexit. Nam ita quidam cum ratione verissima videant meliorem esse creaturam, quæ quamvis habeat liberam voluntatem, Deo tamen semper infixæ, nunquam peccaverit, intuentes peccata hominum, non ut peccare desinant, sed quia facti sunt dolent, dicentes: Tales nos faceret, ut semper incommutabili ejus veritate perfrui, nunquam autem peccare vellemus. Non clament, non succenseant: quia neque ipsos ideo coëgit peccare, quia fecit, quibus potestatem utrum vellent dedit: et sunt tales quidam Angeli, qui neque peccaverunt unquam, neque peccaturi sunt. Quamobrem si te delectat creatura, quæ perseverantissima voluntate non peccat, non est dubitandum quod eam peccanti recta ratione præponas: sed sicut eam tu cogitatione præponis; sic eam creator Deus ordinatione præposuit. Crede esse talem in superioribus sedibus, et in sublimitate cœlorum: quia si bonitatem Conditor præbuit ad eam condendam, cujus prævidit futura peccata, nullo modo non præberet eam bonitatem, ut creaturam conderet, quam peccaturam non esse præscivit.

XV. Habet enim illa sublimis perpetuam beatitudinem suam, in perpetuum fruens Creatore suo, quam perpetua tenendæ justitiæ voluntate promeretur. Habet deinde ordinem suum etiam ista peccatrix, amissa in peccatis beati-

tudine, sed non dimissa recuperandæ beatitudinis facultate. Quæ profecto superat eam, quam peccandi perpetua voluntas tenet: inter quam et illam priorem permanentem in voluntate justitiæ, hæc medietatem quamdam demonstrat, quæ poenitendi humilitate altitudinem suam recipit. Nam neque ab illa creatura, quam præscivit Deus, non solum peccaturam, sed etiam in peccandi voluntate mansuram, abstinuit largitatem bonitatis suæ, ut eam non conderet. Sicut enim melior est vel aberrans equus, quam lapis propterea non aberrans, quia proprio motu et sensu caret: ita est excellentior creatura, quæ libera voluntate peccat, quam quæ propterea non peccat, quia non habet liberam voluntatem. Et sicut laudarem vinum in suo genere bonum, de quo vino inebriatum hominem vituperarem, et tamen eundem hominem jam vituperatum et adhuc ebrium, laudato illi vino, de quo ebrius factus est, anteponerem: ita corporalis creatura in suo gradu jure laudanda est, cum illi vituperandi sint, qui ejus immoderato usu a veritatis perceptione avertuntur: quamvis iidem rursus jam perversi, et quodam modo temulenti, eidem creaturæ in ordine suo laudabili, cujus aviditate evanuerunt, non jam merito vitiorum, sed adhuc naturæ dignitate præferuntur.

XVI. Quia igitur omnis anima omni corpore est melior, omnisque peccatrix anima quocumque ceciderit, nulla commutatione corpus efficitur, nec omnino illi aufertur quod anima est, et ideo nullo pacto amittit quod corpore est melior, in corporibus autem lux tenet primum locum; consequens est ut primo corpori anima extrema præponatur, fierique possit ut corpori alicujus animæ aliquod aliud corpus anteferatur, ut autem ipsi animæ nullo modo. Cur ergo non laudetur Deus, et ineffabili prædicatione laudetur, qui cum fecerit eas, quæ in legibus essent justi

tiae permansuræ, fecit etiam alias animas, quas vel peccaturas, vel in peccatis etiam perseveraturas esse prævidebat : cum et tales adhuc meliores sint eis, quæ quoniam nullum habent rationale ac liberum voluntatis arbitrium, peccare non possunt ? Quæ tamen adhuc etiam ipsæ meliores sunt, quam corporum quorumlibet quamlibet splendidissimus fulgor, quem pro ipsius summi Dei substantia quidam<sup>1</sup> quamvis cum magno errore venerantur. Quod si in ordine corporearum creaturarum ab ipsis siderum choris usque ad numerum capillorum nostrorum, ita gradatim bonarum rerum pulchritudo contextitur, ut imperitissime dicatur : Quid est hoc ? Ut quid hoc ? omnia enim ordine suo creata sunt : quanto imperitius de quacumque anima dicitur, quæ ad quantamlibet sui decoris diminutionem defectumque pervenerit, omnium corporum dignitatem sine ulla dubitatione semper superabit ?

XVII. Aliter enim æstimat ratio, aliter usus. Ratio æstimat luce veritatis, ut recto iudicio subdat minora majoribus. Usus autem consuetudine commoditatis plerumque inclinatur, ut ea pluris æstimet quæ veritas minora esse convincit. Cum enim corpora cœlestia corporibus terrestribus magna differentia ratio præponat, quis tamen carnalium hominum non mallet, vel plura deesse in cœlo sidera, quam unam arbusculam in agro suo, aut vaccam in armento ? Sed sicut ætate majores homines vel omnino contemnunt, vel certe patienter corrigenda expectant iudicia parvulorum, qui exceptis quibusdam, quorum amore lætantur, quemlibet hominum cæterorum mori malunt, quam passerem suum ; et multo magis si homo sit ille terribilis, passer autem canorus et pulcher : ita ii qui propectu animi ad sapientiam profecerunt, imperitos rerum æstimatores cum invenerint Deum laudantes in creaturis

<sup>1</sup> Manichæi.

minoribus, qui eas carnalibus suis sensibus accommodatius adhibent, in superioribus vero atque melioribus partim eum non laudantes, minusve laudantes, partim etiam vituperare aut emendare conantes, partim non credentes quod earum ille sit conditor, talium iudicia vel omnino contemnere, si corrigere nequeunt, vel donec corrigant, æquo animo tolerare ac sustinere consuescant.

XVIII. Quæ cum ita se habeant, tantum abest a vero, quod Creatori deputanda existimantur peccata creaturæ, quamvis necesse est fiant, quæ ipse futura præscivit, ut cum tu dixeris non te invenire quomodo non ei deputetur quidquid in ejus creatura fieri necesse est, ego contra non inveniam modum, neque inveniri posse atque omnino non esse confirmem, quo ei deputetur quidquid in ejus creatura ita fieri necesse est, ut voluntate peccantium fiat. Si enim quis dixerit : Non esse, quam miserum me esse mallet : respondebo : Mentiris. Nam et nunc miser es, nec ob aliud mori non vis, nisi ut sis : ita cum miser nolis esse, esse vis tamen. Age igitur gratias ex eo quod es volens, ut quod invitus es auferatur. Volens enim es, et miser invitus es. Quod si ingratus es in eo quod esse vis, jure cogaris esse quod non vis. Ex illo igitur quod etiam ingratus habes quod vis, Creatoris laudo bonitatem : ex illo autem quod pateris ingratus quod non vis, ordinatoris laudo justitiam.

XIX. Si dixerit : Non ideo mori nolo, quod malim miser esse quam omnino non esse, sed ne post mortem miserior sim : respondebo : Si hoc injustum est, non sic eris : si autem hoc justum est, laudemus eum cujus legibus sic eris. Si dixerit : Unde præsumam quod si hoc injustum est, non sic ero ? respondebo : Quia si eris in tua potestate, aut miser non eris, aut tu ipse te injuste regendo, juste eris miser : aut volendo et non valendo te juste re-